

ESKİ ANTAKYA EVLERİNİN İKAMET EDENLER TARAFINDAN GÜNÜMÜZDE KULLANIMI VE ANLAMLANDIRILMA BİÇİMLERİ

Alim Koray CENGİZ

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, cengiz.koray@yahoo.com

Özet

Antakya kentini ikiye bölen Asi nehrinin doğusundaki bölge ile Habib-i Neccar (Silpius) dağı arasında kalan yerleşim yeri içerisinde yer alan geleneksel Antakya evleri mimarisi ile kendine has özelliklere sahiptir. Geleneksel Antakya evleri kent sakinlerinin belleğinde ve anılarında önemli bir yer tutmaktadır. Kent sakinleri ve halen evlerde yaşayan bireylerle yapılan görüşmeler aracılığıyla maddi kültür unsuru olarak ele alınan Antakya Evlerinin zaman içerisinde geçirdiği değişimler gözlenmiş ve Antakya Evlerinin kullanımı ve anlamlandırılma biçimleri incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada etnografik araştırma yöntemleri kullanılırken söylem analizinde fenomenolojik yöntemden yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Maddi kültür, Antakya evleri, ikamet etme, Anılar, Kentsel Dönüşüm.

CURRENT USAGE AND INTERPRETATION OF TRADITIONAL ANTAKYA HOUSES BY THEIR DWELLERS

Abstract

Traditional Antakya houses, located between the eastern part of the Orontes River that separates the city into two parts and Mount Habib-i Neccar (Silpius) have idiosyncratic features in view of architecture. Traditional Antakya houses have a special place in the minds and memoirs of the locals. Traditional Antakya houses are regarded as material culture elements and the changes on them within ages has been studied through the interviews with the dwellers and the residents of the houses and then it is aimed to perceive the usage and interpretation of the houses by the dwellers. Ethnographic research methods were used during the study and the phenomenological research methods were used for the discourse analysis.

Key words: Material culture, Antakya houses, Dwelling, Memories, Urban Transformation.

Giriş

Ingold (2000:175), "insanoğlunun bilinçli bir karar verme süreciyle kendi tasarımlarının yazarı olduğunu belirtir." İnsan üretiminin daima ve kaçınılmaz bir şekilde karar verme ve seçme davranışlarını içerdiğini söyler (Rykwert, 1991:56'dan akt.). Bu nedenle de Ingold, ev denen yerin inşa edilmekten çok yapılan bir yer olduğunu ifade eder. Ev yapımında, seçilen yer, seçilen malzemeler, konum gibi unsurlar bilinçli bir şekilde yapılmaktadır. Ingold evi canlı bir organizma olarak görmektedir; dolayısıyla da evi, insan eylemi ve düşüncesi tarafından doğanın bir bölümünün dönüştürülmesi olarak tanımlar (Godelier, 1986:5'den akt. Ingold, 2000:187). Bilinçli tercihlerle ve düşüncelerle insan eliyle üretilen, inşa edilen ev de mimarisi, kullanım şekli, değişimleri gibi süreçler üzerinden incelenmeyi hak eder. Bu çalışmada, halen geleneksel Antakya evlerinde ikamet eden insanların evlere yönelik algılarını kendi deneyimleri ve açıklamaları doğrultusunda ortaya koyulması hedeflenmekte ve evlerde zaman içerisinde oluşan yapısal değişimlerin gösterilmesi amaçlanmaktadır.

Önceki yüzyılın başlarında kent nüfusunun hızla artışı kent konusunda araştırmaların da artışına neden olmuştur. Ferdinand Tönnies, George Simmel, Emile Durkheim, Chicago okulunun kurucuları Robert Park ve Ernest Watson Burgess 20. yüzyılın önemli kent araştırmacılarıdır. Wirth, farklı katmanlardan insanların kent ortamında bir arada yaşayabilmesini hoşgörü olarak tanımlarken Park, kenti canlı bir organizma olarak tanımlar ve ona göre kent bir kaleidoskop işlevi görür (Özdemir, 2010:53). Kentteki hareketlilik farklı renkler ve farklı ışıklarla nitelenmektedir. Bir nevi ışık tayfidir kent. Simmel ise kenti özgürlükler alanı olarak tanımlarken (Özdemir, 2010:53) Kevin Lynch (1996:53) "*her an gözün görebileceğinden fazlası vardır kentte, keşfedilmeyi bekleyen bir dekor, bir manzara vardır*" der. "*Hiçbir şey kendi başına algılanmaz, çevresiyle, kendisini doğuran olaylar zinciriyle, geçmiş yaşantıların anısıyla ilintili olarak algılanır*". Kent ortamı, Park'ın da belirttiği gibi canlı bir organizmadır ve devamlı hareket ve devinim içerisindedir. Henry Lefebvre'in "The Right to the City" çalışmasına atfen Harvey (2008:1), insanların kenti değiştirdiği kadar kendilerini de değiştirdiklerini belirtmektedir. Bu devingenlik ve evrilme, kent çalışmaları yapan araştırmacılar için birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Henry Lefebvre (2013:157) de karmaşık ağlar ve ilişkilerin işgal ettiği kent denilen alanı çalışmaktaki zorluğa değinir. Michel de Certeau (2008:324) kent yaşamında gündelik hayatı çalışmanın zorluklarına değinir: "*...Bütün bunların oluşturduğu bu yer, yüzeyinde bir kolajı andırır...Ayrışık katmanların üst üste yığılması*". Gündelik hayat içerisindeki farklılıkların sayılamazlığından, bilinemezliğinden yakını gibidir. Certeau (2008:324), gündelik hayatın sıradan gibi görüldüğü ve görünmez olduğu yanılması yarattığını vurgular aslında: "*Tüm bu hareketler, mahalle ya da kasaba ortamında, "hareketsizlik" yanılması yaratırlar. Sahte durağanlık*".

Sennett (2011:339), "Atina şehri kendi kuruluşunu anar ve tanrılarına saygısını ifade ederdi. Atina'nın kuruluşu bizatihi uygarlığın barbarlık üzerinde kazandığı zaferle eşanlamlıydı" derken kentin bir medeniyet alanı olduğuna gönderme yapar. Kentin imarından övgüyle söz etmektedir. Mimari nesnelerin insan üzerindeki etkisini vurgular: "Ama bir Romalı olarak avare avare dolaşmazdınız. Büyük binalar size bunların önünde kendinize çeki düzen vermeyi buyururdu adeta" (Sennett; 2011:99). Roma döneminde devasa binalar Roma vatandaşının gözünde önemli bir yere sahiptir. Doğa, başedilecek güçlü bir varlık olmaktan çıkmış, bir anlamda doğaya boyun eğdirilmiştir. Kent, insan eliyle inşa edilen bir alan olarak mimari eserlerle dolu bir yerdir. Sennett (2011:166), mekan ile yer arasında bir ayrım yapar. Bu anlamda mekânın, salt yerden fazla bir kavram olduğunu ileri sürmektedir, çünkü zaman deneyimini de içerir. Zaman içerisindeki deneyimler, nesneyle bireyi birbirine yaklaştırır. Lynch (2010:17), imge ile fiziksel form arasındaki bu ilişkinin mekansal algımızı oluşturduğunu ileri sürer. Buradan yola çıkarak Lynch (2010:132) kentin anı geliştirilen bir yer olduğunu belirtir. Bireyler, kent içerisinde mekanla ilişki içerisinde girdikleri sürece anı üretirler. Gerçekleştirdikleri eylemler, mekânla ilişkileri doğrultusunda kendilerine anılar olarak geri dönecektir. Tıpkı Italo Calvino'nun (2012:13) Görünmez Kentler'de belirttiği gibi: "Anıların, arzuların, bir dilin işaretlerinin. Kentler takas yerleridir, tıpkı bütün ekonomi tarihi kitaplarında anlatıldığı gibi, ama bu değiş tokuşlar yalnızca ticari takaslar değil; kelime arzu ve anı değiş tokuşlarıdır".

Geleneksel Antakya Evleri ve evlerin yapısal ve mimari özelliklerini, tarihi bilgilerini ele alan çalışmalar hali hazırda bulunmaktadır. Önceden gerçekleştirilen söz konusu çalışmalarda evlerin karakteristik yapıları, ölçüleri, evlerde bulunan genel figürler gibi pek çok özellik ele alınmıştır. Diğerlerinden farklı olarak bu çalışmada ise Antakya Evleri maddi kültür öğeleri olarak ele alınacaktır. Çalışmanın amacı, maddi kültür öğesi olarak ele alınan Antakya Evlerinde onları kullananlar ve ikamet edenler tarafından zaman içerisinde gerçekleştirilen yapısal değişiklikleri ve bu yapısal değişikliklerin nedenlerini ortaya koymaktır. Kentin en eski yerleşim alanları üzerinde bulunan evler Antakyalıların kültürel belleği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca çalışma, Antakya Evlerinin ikamet edenler tarafından nasıl anlamlandırıldığını ve algılandığını ve bu algının son yıllardaki değişimini de ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem ve Kavramsal Çerçeve Üzerine

Dışarıdan bakıldığında gündelik yaşamın bir rutini ve belki de sıradanlığı vardır. Günlük işler, işe gidiş gelişler, evdeki aynı eşyaların ve nesnelerin kullanımını onları kullananlar için son derece sıradan görünebilir. "Etnografik alan araştırmalarında insanların ve toplulukların gündelik yaşamlarının sarmalına girilir (R.M. Emerson, R.I. Fretz, L.L. Shaw; 2008: 1). Etnografik alan araştırması aracılığıyla bireylerin bu sıradan gibi görünen gündelik yaşamlarına dahil olunur ve gündelik yaşamın içerisinde saklı olan detayların ortaya çıkarılması ve anlamlandırılmasına

çalışılır. Hammersley & Atkinson (1989: 24) günlük rutinin içerisindeki ayrıntıların incelenmesinde esnekliği bakımından etnografinin sağladığı olanaklardan övgüyle söz eder. Bu makale çalışması Antakya Evlerindeki kapı, pencere, havuş, mutfak, seki vb. gibi karakteristik unsurların maddi kültür öğeleri olarak ele alınması ve bu unsurların zaman içerisinde onları kullananlar tarafından nasıl değiştirildiği ve yerlerine neler getirildiğinin incelenmesi ve evlerin kullanıcılar tarafından nasıl algılandığını ele almaktadır. Bu kapsamda Asi nehrinin Doğu'sunda kalan eski yerleşim bölgesinin merkezinde yer alan Zenginler Mahallesi ve yine aynı yerleşim alanının bir üst bölgesi olan Kurtuluş caddesi üzerindeki Şehitler Mahallesinden sekiz farklı evde ikamet eden altısı kadın, ikisi erkek toplam sekiz kişiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen bireylerin ikisi devlet memuru, ikisi serbest çalışandır, dördü ise çalışmamaktadır. Görüşmelerde, bireylerin eğitim durumu değerlendirmeye alınmamıştır. Antakya kenti eski yerleşim bölgesinde yer alan evlerle ilgili yapılan bu ön incelemede restorasyon ve bakım onarım çalışması gerçekleştirilmeyen evlerin birçoğunda yapısal değişiklikler ve aslına uygun olmayan malzemelerin kullanıldığı gözlenmiştir. Bu nedenle görüşülecek evlerin ve kişilerin seçiminde restorasyon ve bakım onarım çalışması görmemiş evler seçilmiştir. Dolayısıyla da evlerin günümüzdeki kullanımları esas alınmıştır. Etnografik alan araştırmalarında kullanılan yöntemlerden olan katılımlı gözlem yapılmış ve ev sahipleri ve evleri kullananlar yaşadıkları yerde ziyaret edilmiştir. Görüşmeler esnasında ses kayıt cihazı kullanılmış ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Kimi görüşmelerde görüşülen kişilerin isteği doğrultusunda ses kayıt cihazı kullanılmasının yerine yazılı kayıt tutulmuş ve maddi kültür unsurları ve bunlarda oluşan yapısal değişiklikler de görsel olarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler esnasında görüşülen kişilere "Antakya evinde yaşamayı tercih etmelerinin sebepleri, başka yerde yaşamak isteyip istemedikleri, kentin aynı bölgesinde veya diğer bölgelerinde yakınları olup olmadığı, böyle bir evde yaşamının zor olup olmadığı, memnun olup olmadıkları" gibi sorular sorulmuştur. Görüşmelerde yapılandırılmış mülakat kullanılarak soruların arka arkaya sorulması yerine daha esnek davranılmış ve konuşmanın akışı doğrultusunda görüşmeler sürdürülmüş ve konuşan kişinin istediği konularda konuşmasına olanak tanınmıştır. Böylelikle görüşme gündeminin zaman zaman dışına çıkarak ikamet edenlerin gündelik hayatları ve evlerle ilgili farklı görüşlerine de sahip olmaya çalışılmıştır.

Görüşmelerden elde edilen kayıtların incelenmesi ve söylem analizi için fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. Fenomen kelimesi Yunanca kendini ifşa etmek, aydınlatmak anlamına gelen "phaenesthai" kelimesinden gelmektedir (Moustakas; 1994:26). Moustakas (1994:155), fenomenolojik bir araştırmada araştırmacının araştırmasından elde ettiği bilgileri derlediğini, kendisine araştırması kapsamında bazı sınırlamalar getirdiğini ve elde ettiği verileri literatür ışığında daha önceki araştırmasından ayırıştırarak çalışmasını sosyal anlamda, kişisel ve mesleki değerleri doğrultusunda geliştirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tilley (1994:11), herhangi bir fenomenolojik yaklaşımdaki anahtar unsurun insanların dünyayı

deneyimlemesi ve anlamasını ortaya koyması olduğunu, fenomenolojinin nesnelerin tanımlanmasını ve anlanabilmesini içerdiğini belirtir. Araştırma esnasında sesli görüşmeler de yazılı metin haline getirilmiş ve görüşmelerden elde edilen yazılı kayıtlarla birlikte incelenmiştir. İncelenen görüşme kayıtları aracılığıyla bireylerin kullandıkları mekânlarla ilgili fikirlerinin aydınlatılması ve deneyimlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Tilley, "yere" (mekân) ait bilginin insan deneyimleri, duyguları ve düşüncesinde bulunduğunu ifade eder. Dolayısıyla da mekânlara ait saf bilginin edinilebilmesi için sadece yapıları incelemek yerine bu mekânlarda yaşayan insanlardan edinilen bilgilere de ihtiyaç duyulacaktır. *'Peyzaj Fenomenolojisi'* çalışmasında Tilley (1994:15), mekânın anlamının Heidegger'in belirttiği gibi varoluşta veya yaşanan /deneyimlenen bilinçte olduğunu ifade etmektedir. Latham (2006), Walter Benjamin'de kent ve özne ilişkisini ele alırken maddi çevrenin sadece kimliği değil anıları da şekillendirdiğini belirtir. Buna ek olarak "mekân, onu kullananların anılarıyla doludur. Böylelikle insanlar bir mekânı kullanarak bu mekândaki anılarını tescil ederler" demektedir. Heidegger (1971), Almanca'da 'evle' ve 'komşulukla' ilgili kelimelerin etimolojisini incelemesinde 'inşa etme' ve 'ikâmet etme' kelimelerinin birlikte okunmasını önerir. Bu anlamda hem mekâna ait incelemelerde bulunmak hem de bireylerin yaşadıkları mekanlarla ilgili deneyimlemelerini ortaya koymak, inşa etmek için fenomenolojik yöntem kullanılmış ve söylem analizi yapılmıştır.

Eski Antakya evlerinin tarihi ve yapısal özellikleri ile ilgili literatür çalışması gerçekleştirilmiştir. Evlerin özellikleri ile ilgili en kapsamlı çalışma Ataman Demir'e aittir. Demir, "Çağlar İçinde Antakya" isimli doçentlik çalışmasının bir bölümünü de eski Antakya evlerine ayırmıştır. Evlerin yapım tarihi ile ilgili net bilgilere yer verilmemekle birlikte yapısal özellikleri ile ayrıntılı bilgilere erişebilmek mümkündür. Demir'in çalışmasında Antakya'ya uğrayan çeşitli seyyahların izlenimlerini ele alan çalışmaların derlemesi de bulunmaktadır. Seyyahlar, Antakya kenti ve kentte bulunan farklı mimari yapıların yanı sıra Antakya'daki evlerle ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu çalışma içerisinde seyyahların evlerle ilgili görüşlerine de yer verilecektir. Yaşar Çelebi 1982 tarihli 'Bir Grup Eski Antakya Evi' çalışmasında evleri detaylı bir şekilde ele almış ve özelliklerini fotoğraflarla ve çizimlerle anlatmıştır. Eski Antakya evlerinin genel özellikleri ile ilgili bir başka çalışma da Mine Temiz'e aittir. "XIX. Yüzyıl ve Sonrasında Antakya'nın Kentsel Mekân Oluşumunda Meydana Gelen Değişiklikler ve Kurtuluş Caddesi" isimli doktora çalışmasında Temiz (2002), evlerin yapısal özelliklerini ele almaktadır. 'Antakya Örneğinde Tarihi Ev Bahçeleri' adlı 2006 tarihli Vecihe Anjelin Akbay'a ait yüksek lisans çalışması da incelenmiştir. Akbay'ın çalışması eski Antakya evlerinin peyzaj düzenlemelerini ve zaman içinde oluşan yapısal değişiklikleri ele alması itibarıyla bu makale çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. 'Evliya Çelebi Seyahatnamesinin' Antakya ile ilgili bölümlerini kapsayan 3. Kitap 1. Cildi de incelenmiştir. Richard Stillwell'in 'Houses of Antioch' (1961) isimli çalışması,

Glanville Downey'in 'A history of Antioch in Syria' isimli çalışmaları da bu kapsamda incelenmiştir.

Evlerle ilgili görüşmeler gerçekleştirilirken bireyler, görüşme konusunda yardımcı olmak amacıyla oldukça istekli davranmışlardır. Görüşülen kişiler görüşme konusunun dışında birçok farklı konularda konuşmaya eğilim göstermişlerdir.

Antakya Evleri ve Kentsel Dönüşüm

Hatay ili merkez ilçesi Antakya'nın merkezinde yer alan eski Antakya evleri mimari açıdan kendine has yapısal özelliklere sahiptir. "Geleneksel Antakya evleri" olarak da tanımlanan evler, kenti ikiye bölen Asi nehrinin doğusundaki bölge ile Habib-i Neccar (Silpius) dağı arasında kalan alan içerisinde yer almaktadır (Resim 1.). Bu bölge, kentin en eski yerleşim alanı olup Antakya kentinde yer alan 44 mahallenin 26'sı bu bölgededir.

Kenti ikiye bölen Asi nehrinin batısında kalan kısım kent yaşayanlarınca 'yeni Antakya' olarak da tanımlanmaktadır ve bu bölgede yer alan evler günümüz mimarisine göre inşa edilmiştir. Çelebi (1982:164) "Bir Grup Eski Antakya Evi" çalışmasında 19. asırdan sonraki tarihte Asi nehrinin Batı yakasında sebze ve meyve bahçelerinin ve İslam mezarlığının bulunduğu alanda 'Selâmet' adıyla yeni bir mahalle kurulduğundan bahsetmektedir. Yeni kurulan bu kısmın gün geçtikçe büyüdüğünü ve modern bir şehir havasına bürünerek eski Antakya ile tezat teşkil ettiğini belirtir. Demir (1974:92) de XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar surlar dışında bir mahalle bulunmadığını, Osmanlı-Rus harbinden sonra topraklarından atılan Çerkez göçmenleri için Asi'nin karşı tarafında *Muhacirin Osmaniye* ya da daha sonraki adıyla *Yeni Mahalle* adıyla yeni bir yerleşim yeri kurulduğundan bahseder.

Resim 1: Eski ve Yeni Antakya

Kent merkezindeki ana arterlerde bulunan Atatürk, Cumhuriyet, Gündüz, İnönü ve Harbiye Caddeleri üzerindeki binaların yapılış tarihleri de Çelebi'nin açıklamalarını doğrular niteliktedir. Binaların birçoğunun 1980'li yılların başlarında yapıldığı görülmektedir. 1980 ve 2010 yılları arasında kent nüfusunun hızla artış gösterdiği istatistiklerden de anlaşılmaktadır. 1980 yılında kent nüfusunun 94.000 civarında olduğu görülürken 2010 yılı için bu rakam 213.000 civarındadır (<http://www.yerelnet.org.tr>). Eski Antakya Evlerinde ikamet eden aile bireylerinin nüfusunun artması ile evler ihtiyacı karşılayamaz hale gelmişlerdir. Bu nedenle çok sayıda kent sakini de yaşamakta oldukları geleneksel Antakya evlerini kendilerinden daha yaşlı aile bireylerine bırakarak kentin yeni bölgelerine taşınmayı tercih etmişlerdir. Ülkemizde 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, 2008 yılında yaşanan küresel krizin etkileri Antakya periferisinde bulunan ilçe ve köylerden çok sayıda insanın kente göç etmesine neden olmuş ve kent nüfusunda gözle görülür bir yoğunluğa sebep olmuştur. 'Yeni Antakya' olarak bilinen bölümde yapılaşma hızla devam etmektedir. Yapılaşmanın ağırlıklı 'yeni Antakya' bölümüne kaymasından dolayı uzun bir süre boyunca eski Antakya evleri kaderine terk edilmiş ve bakımsız kalmıştır. Hatta imar yapısındaki gerekli düzenlemelerin ve korunmalarına yönelik etkin bir çalışmanın bulunmayışından dolayı bazıları yıkılmış ve yerlerine yeni tarzda binalar inşa edilmiştir.

Kurtuluş caddesi üzerinde eskiden sabunhane olan tarihi bir bina, restorasyonu yapılarak 2003 yılında (Savon) otele dönüştürülmüştür. Sabunhanenin otele dönüştürülerek turizme kazandırılması önemli bir adım olmuştur. Otelin kente gelen yabancıları ağırlaması, tarihi binaların korunarak faaliyete geçmesi için bir başlangıç olduğu söylenebilir. 2005 yılında "Medeniyetler Buluşması Sempozyumunun" Hatay ilinde gerçekleştirilmesi kentin ulusal anlamda tanıtımına katkı sağlamıştır. Kentin gelişimine ivme sağlamak ve çözüm bulmak amacıyla 2008 yılında "Hatay Kentsel Ölçekte Markalaşma Stratejisi" toplantısı gerçekleştirilmiş ve bu toplantıda Hatay'ın tanıtılması amacıyla "Hatay Marka Kent Eylem Planı" hazırlanmıştır (www.hataykulturturizm.gov.tr). Planda, uluslararası standartlarda müze yapımı, tarihi, kültürel ve mimari özelliği olan yapıların ve ören yerlerinin restorasyonunun yapılması gibi mimari düzenlemeler yer almıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından gerçekleştirilen 25 Şubat 2009 tarihli toplantıda bir dizi kararlar alınmış ve kurulun görüşü alınmadan sit ve arkeoloji alanı içerisindeki yapılara inşai ve fiziki müdahalede bulunulmaması gerektiği belirtilmiştir. Antakya Belediyesinin 2 Temmuz 2010 tarihinde almış olduğu bir kararda 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 13. Maddesine dayanarak Antakya Belediyesi bünyesinde Koruma, Uygulama ve Denetim Bürosunun (KUDEB) kurulduğu ve büroda görevlendirilen personelin stajlarını tamamlamalarının ardından görevlerine başlayacakları belirtilmektedir. Antakya Belediyesi bünyesinde kurulan KUDEB tarafından yapılan açıklamada, 2010 yılı Mayıs ayında 'Sokak Sağlıklaştırma (cephe iyileştirme) Projesi' kapsamında sit

alanı içerisinde kalan binalarda cephe iyileştirme, restorasyon, bakım ve onarım çalışmalarına başlandığı belirtilmiştir. Bu kapsamda Uzun Çarşı, Çankaya sokak, Örnek sokak, Yeni Camii, Uncular sokak, Kırk Asırlık Türk Yurdu sokak, valilik önü Arzuhalçiler Adası gibi yerlerin bakım ve onarımına başlanmıştır. Bu gelişmelere ek olarak 19-21 Şubat 2010 tarihinde 'Tarihi Kentler Birliği Antakya Semineri' gerçekleştirilmiş ve tarihi kentler birliği (TKB) üyeleri, bu kapsamdaki illerin valileri, TKB danışma kurulu üyeleri ve konu ile ilgili çok sayıda uzman ve yetkili de seminere katıldığı anlaşılmaktadır (<http://www.tarihiKentlerBirliGi.org>). Son zamanlarda Antakya Ticaret Odası'nın teşvikleriyle Mimarlar Odası, Tabipler Odası gibi sivil toplum kuruluşlarının bu eski evleri satın alarak restorasyon sonrası kullanıma geçirmeleri de görülmeye başlanmaktadır.

Tüm bu gelişmeler eski Antakya Evlerinin önem kazanmaya başlamasına yol açmıştır. Evlerin tarihi ve kültürel değerlerinin vurgulanması ve itibarlarının artmaya başlaması ile birlikte son yıllarda evlerin restorasyonu ve yeniden tanzim edilmesi konusunda ciddi çalışmalar bulunmaktadır (Resim 2. ve 3.). Kentin eski diye tabir edilen bu bölgesini terk ederek yeni yerleşim yerlerine göç eden insanlar, terk ettikleri evlerin değer kazanması, tarihi ve kültürel varlıklar olarak tescil edilmesi ve evlerin yeniden restore edilerek hayata kazandırılması gibi değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Resim 2 ve 3: Restore edilen ev

Çelebi (1982:1669), 1982 tarihli makalesinde müze müdürlüğüne tescil edilen 20 evin bulunduğunu belirtmektedir. Antakya Belediyesi KUDEB birimi 2009 yılında 544 adet tescilli bina bulunduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi 1982'den bu yana tescil edilen bina sayısında çok ciddi bir artış yaşanmaktadır.

Geçmişten Bugüne Antakya Evleri

Richard Stillwell'in 1961 tarihli "Houses of Antioch" çalışması, I. ve III. yüzyıllardaki Antik Çağ dönemi Antakya evlerini incelemektedir. Çalışmalar, evlerin planlarını ele alırken yapılan kazılarda bu evlerin zeminlerinde ortaya çıkan mozaiklere odaklanmaktadır. Demir'in (1996:223) çalışmasında Stillwell'in bu çalışmalarından da yararlanarak kısa bir bölüm eklendiği görülmektedir. Evlerin taş olan dış yapısı dışında diğer kısımları ile ilgili bilgiye rastlanılmamaktadır. 'Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi' adlı kitapta Evliya Çelebi, Antakya kenti ile ilgili farklı bilgiler verirken Antakya evleri ile ilgili bilgilere rastlamak mümkün değildir. Ataman Demir'in "Çağlar İçinde Antakya" çalışmasındaki 'Seyahatnamelerde Antakya' bölümünde farklı seyyahların Antakya evleriyle ilgili ifadelerine rastlıyoruz. Wilbrands von Oldenburg'un 'Reise Nach Palaestina und Kleinasien' adlı çalışmasında kenti 1211 yılındaki ziyaretine ilişkin olarak 'evlerin ve sarayların kirliliği bir görünüm içinde olduklarını fakat evlerin altın gibi parlayan süslerle dolu olduğu ifade edilmektedir (Demir; 1996:117). Muhammed Et-Tanci'nin İbni Batuta Seyahatnamesinde 1326 tarihli ziyaretine ilişkin olarak güzel binaları bulunduğunu belirtmektedir. Pietro Della Valle, 1625 tarihli ziyaretinde Antakya'daki evleri harabelere benzetmektedir. 1738 tarihinde kente gelen Pococke ise evlerin tek katlı ve basık olduğunu, çatıların hafif malzeme ile yapıldığını ve ince kiremitlerle kaplı olduğunu belirtmektedir. Niebuhr 1766 tarihli kenti ziyareti için evlerin bakımsız olduklarını, eğik çatılı ve kiremitle örtülü olduklarını belirtmektedir. Constantin-François Volney'in 1783 tarihli ziyaretinde kerpiç evlerden, çamurlu ve dar sokaklardan bahsedilmektedir. Glanville Downey'nin (1961) "A History of Antioch" adlı kapsamlı çalışmasında, Louis François Cassas'ın (1784-1787 yılları arası) Antakya'yla ilgili dört adet gravürü bulunmaktadır. Bu gravürler kenti uzaktan tasvir eden görüntülerdir ve Antakya evlerinin özellikleri ile ilgili bilgi vermezler. Ali Bey'in 1807'deki ziyaretine ilişkin olarak Antakya sokaklarının çok dar, evlerin taş ve tek düze olduğu belirtilmektedir. Ali Bey'in ifadelerinde Mekke'den bu yana ilk kez kiremitle örtülü evleri Antakya'da gördüğü ifade edilmektedir. John Macdonald Kinneir'in 1813 tarihli Antakya ziyaretine ilişkin olarak Antakya'daki evlerin Türk usulü olduğunu, evlerin genellikle küçük ve taştan yapılmış sevimli binalar olduğunu belirtmektedir. Genellikle evlerin bahçeleri bulunduğunu, iki katlı bu evlerde odalara ışıkların kemer şeklindeki pencerelerden girdiğini belirtmektedir. James Silk Buckingham'ın 1816 tarihli ziyaretinde evlerin çoğunlukla taş yapılar olup çatılarının tek eğimli olduğu ve kırmızı kiremitle örtülü olduğu ifade edilmektedir. Buckingham'ın notlarında iki katlı evlerin yanı sıra üç katlı evler de olduğu ve evlerin üst katlarının ahşap olduğu belirtilmektedir. La Baron Taylor'un 1830 tarihli beyanatına göre evler az katlı, kerpiç ve antik yapılardan sökülen taşlarla yapılmıştır. F.V.J. Arundell, berbat görünümlü evlerden bahseder (1834). 1835 tarihinde kenti ziyaret eden Lieut-Colonel Chesney çatıları kiremit kaplı karkasları ahşap olan taş binalardan bahsetmektedir. Geçmişten günümüze doğru yaklaştıkça seyyahların Antakya evleri

ile ilgili bilgileri ve tanımlamaları da günümüzdeki evlerle örtüşmekte ve benzeşim göstermektedir. Bunlar içerisinde en dikkati çekenlerden birisi de W.H. Bartlett'in 1836 yılından öncesine işaret edilen gravürleridir. Bugün de kentte bir çok kurum, mağaza ve dükkânlarda Bartlett'in gravürleri kendisine yer bulabilmektedir. Demir (1996:157) Bartlett'in gravürlerinin kentin dönemiyle ilgili bilgiler edinmemize olanak sağladığını ifade eder. Gertrude Lowthian Bell, 1907'den önceye rastlayan ziyaretinde kırmızı kiremitlerle örtülü Antakya'nın kendine has vazgeçilemeyecek mirası olduğundan söz etmektedir. Demir'in çalışmasında 'İskenderun ve Mülhakatı Albümü, 'Antakya-İskenderun-Beylan'da Bulunan Binaların Fotoğrafları' adlı bölümlerde yer alan fotoğraflar tahminen 1900'lü yılların başlarına ait olup dönemin Antakya'sı ile ilgili karakteristik fotoğraflardan oluşmaktadır. Ahmed Cemal Paşa-Georg Reimer tarafından oluşturulan albümlerde kentle ilgili çeşitli fotoğraflar yer almaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi seyyahların son dönemlere ait Antakya evleri ile ilgili açıklamaları tarif edilenlerden geriye kalan evlerle benzeşim göstermektedir.

Bahçe Özgürlüktür

Eski Antakya evlerinde ikamet edenlere “Neden böyle bir evde yaşamayı tercih ettiniz?” sorusu sorulduğunda bireylerin verdikleri yanıtlar farklılıklar göstermesine rağmen birçoğu evlerin müstakil ve bahçeli olmasının tercihlerinde önemli rol oynadığını belirtmektedir (Resim 4.). Evlerin kira miktarı bakımından kentin başka bölgelerinde yer alan apartman dairelerine oranla ucuz olması da belirleyici etkenlerdendir. Görüşülen kişilerin bir kısmı da ödedikleri su ücretinin çok düşük olduğunu belirtmiştir. Evlerin tercih sebebi sıralandığında, müstakil olması, bahçeli olması, bahçesinde meyve ağaçlarının olması, yüksek duvarlara sahip olması, kimsenin kendilerine karışmaması, depremde yıkılma riskinin az olması, evlerin taş olması, su ücretini az ödemeleri, kira ücretlerinin düşük olması gibi sebepler sıralanmaktadır.

Resim 4: Antakya Evi Bahçesi ve bahçede havuz

Benzer bir şekilde görüşülen kişilere “*eski Antakya evinde yaşamının güzel yanları nelerdir?*” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlar ‘neden böyle bir evde yaşamayı tercih ettiniz’ sorusuna verilen yanıtlarla benzerlikler göstermektedir. Görüşülen kişilerin çoğu evlerin yüksek duvarlarının olmasını ve Antakyalıların ‘havuş’ diye tabir ettikleri sokaktan görülemeyen avlunun kendileri için özgürlük alanı olduğunu belirtirler.

L.B.: *"Yani serbest. Yani bir komşu, bahçedeki yaşantısıyla apartmandaki yaşantısı çok farklı, sana ne yaptın diyen yok. Özgür, bahçe özgürlüktür. Yani ben burada kışlığı hazırlıyorum. Bunu apartmanda yapamıyorum. Mesela ne diyeyim. Bir misafirim geldiği zaman masa diziyorum, rahatça oturuyorum."*

B.S.: *"Rahatsın, kendine ait, kimse karışmıyor, kapını çekiyorsun, bir dairede olsan illa ki aralarında yani bir tatsızlık yapan olur. Rahat, doğal yani."*

T.B.: *"Güzel, yazın oturuyorsun çocuklarınla mesela, serin serin."*

Gündelik yaşam pratikleri içerisinde en çok yer alan faaliyetlerin, bireylerin çevre ile olan ilişkilerini bu pratikler üzerinden anlamlandırmalarına yol açtığı görülmektedir. Bir başka kişi ise evin güzel yanlarını sayarken, bahçede rahatlıkla mangal yakabilmesini örnek vermiştir.

L.S.: *"Güzel yanları, bak ben sana söyleyeyim. En azından mesela benim canım kebab çektii. Ben lokantada oturacağım, o kalabalıkta kendi hürriyetimi alamayacağım. Ama kendi evimde rahatım..."*

Eski Antakya evlerinde yaşamının zor yanlarının ortaya koyulması ile ilgili soru sorulduğunda ise yanıtlar cinsiyete dayalı olarak farklılıklar göstermektedir. Araştırma esnasında görüşülen erkek bireyler herhangi bir şikâyette bulunmazken kadınlar, temizliğe yönelik şikâyetlerde bulunmaktadır. Evlerin birçoğunun bahçelerinde bulunan portakal, limon, turunç, malta eriği (yeni dünya) ve nar ağaçlarının mevsimsel değişiklikler neticesinde yapraklarının düşmesi ve bunların temizlenmesi sorun teşkil etmektedir. Ayrıca, evlerde oturanların şikâyet ettiği bir başka konu da mutfağın evin diğer odalarından bağımsız bir yerde bulunmasıdır. Soğuk ve yağışlı havalarda, yiyeceklerin mutfaktan diğer odalara servis edilmesi sırasında sorunlar yaşanmaktadır. Halk arasında ‘havuş’ tabir edilen avlunun üzerini kapatan bir bölümün olmayışı yiyeceklerin diğer odalara aktarılması esnasında ıslanması sorununu da beraberinde getirmektedir. Sorun sadece yiyeceklerin ıslanması değil aynı zamanda taşıma işlemini yapan kişilerin de ıslanmasına ve ayrıca da üşümesine sebep olmaktadır:

M.K.: *"Bana göre çok iyi. Hanım apartmanı tercih ediyor....Rutubet oluyor, çok fazla toz oluyor ve dökülüyor. Mutfağın dışarıda olması zor."*

Tuvalet ve banyo da aynı şekilde diğer odalardan bağımsız olarak bahçenin ayrı bir bölümünde yer almaktadır. Dolayısıyla, görüşülen bireyler dile getirmese de kışın soğuk havalarda tuvalet ve banyo sonrası mekânlar arası geçişlerde sıkıntılar olduğu tahmin edilmektedir. Evlerde yaşamının bir başka zorluğu ise sokakların dar

olması, araç girememesidir. Görüşülenlerden birisi daha önce rahatsızlandığını ve kendisini almak için gelen ambulansın sokağa giremediğini ve sedye ile taşınması konusunda da büyük sıkıntı yaşadığını belirtmiştir.

"Yakınlarınızdan veya tanıdıklarınızdan şehrin başka yerlerine taşınan var mı?" sorusu görüşülen kişilere yöneltildiğinde mahallede yaşayanlardan, akrabalarından ve ya tanıdıklarından birçok kişinin geçmiş yıllarda kentin 'yeni Antakya' diye bilinen başka yerlerine göç ettikleri anlaşılmaktadır.

T.B.: "Evet, Cumhuriyet (mahallesi) tarafı, Betonsan (mahallesi), Esentepe (mahallesi). Kiracı onlar, çıktılar. Ev alanlar çıktı. Apartman dairelerine."

Z.B.: "Var, kardeşlerim ve ağabeylerim. Onlar Aksaray'da" (mahalle).

M.C.: "Kimisi Kışlasaray mahallesine gitmiş. Mesela daha önce şehir buradaydı. Saray caddesine, apartmanlara gitmişler."

B.K.: "Hepsi şehirde yaşıyor. Eski Antakyalı ailelerin hepsi böyle evlerde oturmuş. Ne zaman apartmanlar yapılmaya başlanmış, herkes rahat derli toplu diye onun için çıkmışlar."

Kente 1960'lı yıllarda ailesiyle gelerek yerleşen B.K.'nın bu soruya vermiş olduğu yanıt diğer görüşmecilerin yanıtlarına göre daha açık ve anlaşılırdır. Şehir kelimesi ile kentin daha modern olarak tabir edildiği ve yüksek katlı apartman dairelerinin olduğu 'yeni Antakya' kastedilmektedir. B.K., kendisini hem kent sakinlerinden ayrı bir yerde konumlandırmakta hem de kullanmış olduğu 'şehir' kelimesi ile birlikte kentte yaşayanların kullandığı 'yeni Antakya' vurgusunu yapmaktadır. Daha açık olarak ifade etmek gerekirse Antakya'lı için eski Antakya daha geri kalmış bir yerleşim yeriymişken Asi nehrinin öte yakası yani Batı'sında kalan ve apartmanların olduğu yerleşim yeri gelişmişlik ve modernliği akla getirmektedir.

Eski Antakya evlerinde yaşayanların evlerle ilgili algısı ve bu kişilerin deneyimlerine dayanarak daha önceden bu evlerde yaşamış fakat şu anda 'yeni Antakya' denilen bölgelere göç edenlerle ilgili bilgilere de verilen yanıtlar doğrultusunda ulaşabiliyoruz:

M.C.: "Ama inan bütün çıkanlar pişman. Beni mesela sürekli yolda görünce, Mari, çıkma o mahalleden. Çıktık biz, şimdi pişmanız. Adam yaşlanmış, merdiven çıkamıyor..."

L.B.: "Çocuk apartmanda hapis gibi. Bizim çocuklarımız mesela, yeğenlerimiz apartmanda yaşıyorlar, sanki ipe bağlıyorlar, çocuklarımız burada rahatlıkla oynuyor ve geldiklerinde gitmek istemiyorlar, kovuyorum bazen, evinize gidin artık diyorum... Misafirler geliyor, bahçede oturuyoruz, ne kadar güzel diyorlar, çok serin, bana ceket ver diyorlar, ben diyorum ki hepinize ceket nasıl vereyim?"

Görüşülen kişiler, yapmış oldukları açıklamalarda bu evlerde farklı mezheplerden ve dinlerden insanlarla uyum içerisinde yaşamının da kendilerini mutlu ettiğini belirten açıklamalar yapmışlardır:

Z.B.: *...Komşuluk ilişkileri var. Apartman hayatı gibi değil. Şurada herkes birbirini tanır. Birisine bir şey olduğu zaman hepimiz aynı şeyi paylaşıyoruz. Ama apartman hayatında o yok, kimse kimseyi tanımıyor.*

M.C.: *"...Bizimle burada mahalledekiler bizi seviyor. Biz de onları seviyoruz. O yüzden mutluyuz bu mahallede. İnan kardeş gibiyiz. Hepimiz burada toplanırız. Teselli oluyoruz. Dün akşam birisi geçiyor buradan, Mari dedi biliyor musun burayı neye benzettim? Neye dedim. Köye dedi, saat on olmuş, birbirinize geçip çıkıyorsunuz. Her zaman dolu yani yol. Apartmanda öyle değil, kapını kapat, hapisane."*

Doğruel (2005:13) ve Türk (2009:21) farklı etnik ve dinsel topluluklardan insanların Antakya'da bir arada uyum içerisinde yaşadığından bahsederler. Arap Sünniler, Nusayri Aleviler, Ortodoks ve Katolik Hıristiyanlar, Türkler ve az sayıda Yahudi kentte uyum içerisinde ikamet etmektedir. Farklı dinlerden ve etnik gruplardan insanların yaşadığı Prag, Kudüs, Krakow gibi kentlerde bu toplulukların yaşadıkları bölgeleri isimleriyle görmek mümkündür. Yahudi yerleşkesi (Jewish Quarter), Ermeni yerleşkesi (Armenian Quarter) gibi ifadeler Antakya'da rastlanmaz. Aslen Ortodoks Hıristiyan olan M.C., kendisinden farklı din ve mezheplerdeki komşularıyla uyumlu bir komşuluk ilişkisine sahip olduklarını belirtmektedir.

Eski Antakya bölgesinin kentin en eski yerleşim alanlarından birisi olması ve eski kuşak insanların ve şu anda orta kuşak Antakyalıların Antakya evleri ile ilgili geçmişe ait birçok anısının olmasından dolayı evlerin, kentin belleği içerisinde özel bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kent sakinlerinin ve görüşülen kişilerin evlerle ilgili olarak yer yer mübalağaya varan açıklamaları da bulunmaktadır. Bu açıklamalar, evlerin tarihi, mimari yapısının mükemmelliği ve yapısı ile ilgili bazı anlatıların da abartılı söylemlere dönüşmesine yol açmaktadır:

L.B.: *"...Yaklaşık bu ev nereden bakarsanız 500 yıllık. Buranın ahşapları, dolapları, kurt işlemiş değil, bir bakın. Geçin içeri...İngiltere'den, Amerikalardan gelip karakalem çalışması yapıldı."*

Z.B.: *"...Mesela haremlik selamlık şeyinden. Bu merdiven doğrudan yukarı çıkıyor. Erkekler yukarıya, kadınlar buraya. Gelen misafir hiç görmeden yukarı alınmış....Dikkat edersen sokağın her iki tarafına da bakan pencereler var. Ben bunu soruşturdum. Meraklıyım böyle şeylere. Eski zamanlarda evin genç kızı olurmuş. O sevgilisi gelirken sokağın başından bakarmış pencereden, sonra giderken öbür pencereden yine bakarmış. Böyle haberleşirlermiş."*

Çelebi (1982:168), eski Antakya evlerinde gizli bir geçit olduğunu ve bu geçidin üst kata çıkmayı sağladığını belirtmektedir. Mahalli olarak buraya 'mabeyn' adı verildiğini ve ilk bakışta kapaklı bir dolap şeklinde olduğundan bahseder. Ev içerisindeki bu tahta dolap kapağı açıldıktan sonra karşınıza şaşırtıcı bir merdiven çıkmaktadır. Yukarıdaki konuşma metninde Z.B., evin içerisinde yer alan ve alt katı doğrudan üst kata bağlayan bu merdiven aracılığıyla eskiden eve gelen erkek

misafirlerin üst kata alındığını düşünmektedir. Yine Z.B.'ye göre ev en az 500 yıllıktır. Bu açıklama oldukça abartılı görünmektedir. Öte yandan, Stillwell'in (1961) "Houses of Antioch" isimli makale çalışması M.S. I. ve III. yüzyıllardaki Antakya evlerinin incelemesini içerir. Bu çalışmada, Antakya evlerinin zeminlerinde yer alan Ariadne, Daphne, Apollon gibi mitolojik kahramanlara ait mozaikler yer almaktadır. Antakya kent merkezinde bulunan Arkeoloji müzesindeki bazı mozaikler de eski Antakya'daki evlerin zemininden çıkarılan çalışmalardır. Bu mozaiklerin eskiliği ikamet edenlere evlerin eskiliğini de düşündürmektedir.

Antakya evlerinin bu kendine has yapısı sokaklarına da yansımaktadır. TMMOB Mimarlar Odası Hatay şubesinin hazırladığı rapora göre eski Antakya'daki kent sokakları ülkenin başka bölgelerindeki tarihi kentlerin sokaklarına benzememektedir. Raporda, Osmanlı döneminde Antakya'da 19. yy'a gelinceye kadar kentteki yollar arasında işlevsel bir kademelenme olmadığı belirtilir. Sokaklar belirli bir düzende değildir. Yine söz konusu raporda ihtiyaca, mevcut dokuya ve topografik yapıya bağlı olarak kendiliğinden gelişen yol dokusu, girift, dolambaçlı ve organik bir yapı gösterdiği ifade edilir. Yapıların ya da avluların duvarları sokaklara nüfuz etmektedir (Resim 5.). Sokaklar dardır ve Çelebi'nin (1982:164) de belirttiği gibi 'zokmak' adı verilen çıkmazlara rastlanmaktadır (TMMOB-Antakya, 2009). Raporda, evlerin bitişik nizamda belirli bir kurala göre değil, ihtiyaca binaen işlevsel bir şekilde konumlandığı, bu nedenle de evlerin avlularının bakmakta olduğu sokakların da evlerin almış olduğu şekiller doğrultusunda kavisler, eğilmeler ve bükülmeler gösterdiği belirtilir. Demir (1996:199), 1973 yılında incelediği eski dokuda sokak genişliklerinin 2,60 metre ile 3,60 metre arasında değişmekte olduğunu belirtmektedir.

Resim 5: Antakya sokağından bir görünüm

Sokak genişliklerinin bir standardı yoktur. Tam tersine bu bükümlü ve eğimli sokaklar bir labirenti andırmaktadır. Sokaklar bu anlamda sürprizlerle doludur. Biraz sonra neyle karşılaşacağınızı bilemezsiniz. Yaşlı bir amca, koşan bir çocuk, üzerinize gelen bir bisiklet veya eski bir tanıdığınız. Dolambaçlı sokaklar bir bulmaca, bir oyun alanı gibidir. Yaş etkeni göz önüne alındığında şehirdeki orta kuşak ve üzerindeki insanların birçoğunun burada doğup büyüdüğü ve bu sokaklarda oynadığı düşünülürse mekânlarla sokağın ilişkisi daha da belirginleşir. Evlerin girift yapısı ile sokakların labirentvari yapısı birbirini tamamlar. Antakya'lı yerel şair Ali Yüce'nin (1976) kent sakinlerince de çok bilinen ve kent ve sokak ilişkisini oldukça iyi tanımlayan şiiri anlatılanları özetler:

BİR KİŞİLİK SOKAK

“Antakya sokakları dar
Antakya sokakları bir kişilik
Sen giderken ben gelemem
Bir gönlümü bahar almış
Bir gönlümü yaz
Antakya sokakları bir kişilik
Öte git biraz.”

Temiz (2002) halk arasında 'havuş' adı verilen avluda 'seki' adı verilen yüksek bir bölüm, su kuyusu, 'bürke' denilen küçük bir süs havuzu ve çeşitli meyve ağaçları bulunabildiğini belirtir. Evlerin içindeki odalarda mahfel adı verilen ve eşya koymaya yarayan yüklükler mevcuttur. Demir (1996:244), avluya bakan odaların ön cephesinde üst taraflarda içeriye ışık girmesini sağlayan bölümler olduğunu, bu bölümlerin kuş takası olarak da tanımlandığını belirtir. Demir (1996:244), “pencereler arasındaki sağırlıkların birinde veya birkaçında, genellikle avluyu aydınlatmak amacıyla içine fanus konan ve bu nedenle 'fanis takası' adı verilen, taş duvar bünyesi içindeki oyukları” da tanımlar. Evlerin bahçelerinin zeminleri genellikle aynı tarzda ve eşit ebatlardaki kesme taşlardan oluşmaktadır. İç mekânlardaki odaların zeminleri ise inşa edildikleri dönemlerin özelliklerini taşıyan ve yer yer mozaik görüntüsünde olan malzemeden oluşur. Demir (1996:236) yine aynı çalışmasında evlerin dış kapılarının da belirgin özelliklerini tanımlamaktadır. İç içe iki kanattan oluşan kapılara 'enikli kapı', dökme demirden yapılmış içinde bir küre tutan el şeklindeki kapı tokmaklarına da kapı şakşağı denildiğini belirtir.

Yapılan görüşmelerde evlerin zaman içerisinde yapısal değişikliklere uğradığı gözlemlenmektedir. İhtiyaçlar doğrultusunda evlerde yaşayanlar değişiklikler gerçekleştirmişlerdir. Evlerin yapıldığı zamanda sabit bir su şebekesinin olmayışı nedeniyle evlerin bahçelerinde kuyu bulunduğu düşünülmektedir. Bugün ise evleri kullananlar su kuyularına gereksinim duymadıklarından evlerin birçoğunda bu su kuyularının üzeri beton dökülerek kapatılmıştır (Resim 6.). Öte yandan hoş bir görünüm oluşturduğu düşünülen süs havuzları bazı evlerde avludaki yerlerini

korumaya devam etmiştir. Akbay (2006) da çalışmasında 'Eski Antakya Evleri ve Ev Bahçeleri' bölümünde, evlerdeki bu tür yapısal değişikliklere değinmiştir. Eski zamanlarda aydınlatma amacıyla kullanılan fanus takalarının yerini günümüzde işlevsel olmayan fakat süs amacıyla kullanılan fanusların ya da çiçeklerin yerleştirildiği gözlenmektedir (Resim 7.).

Resim 6: Kapatılan su kuyusu

Resim 7: Çiçek koyulan bir fanus takası

Evlerin içerisinde bulunan yüklükler, işlevleri itibarıyla yerlerini korumuş hatta eskiyen bazı ahşap malzeme yenileri ile değiştirilmiştir. Avluda yer alan ve evlerin karakteristik özelliklerinden birisi olan zemin taşları, daha önce söylem analizlerinde belirtildiği gibi temizliğin kolaylaştırılması amacıyla üzerleri betonla ya da farklı bir malzemeyle kaplanmıştır (Resim 8). Bunlara ek olarak bazı evlerde ahşap işçiliğinin pahalı olması ve değiştirilmesi ve takılması itibarıyla daha pratik olması bakımından kapı ve pencere gibi ahşap malzemeler, plastik doğrama malzemeleri ile yer değiştirerek orijinalliğini yitirmiştir.

Resim 8: Zemini ve ahşap malzemeleri değişen ev

Karakteristik özelliklere sahip olan ev kapıları da zaman içerisinde dönüşüme uğramış ve demirden yapılan kapılar ahşap kapıların yerlerini almıştır (Resim 9 ve 10). Görüşme yapılan evlerin birçoğunda Demir'in (1996) çalışmasında tanımlanan kapıların yerine demir kapılar bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak da demirin ahşaba göre daha sağlam olması, zaman içerisinde daha az sorun çıkarması olduğu düşünülebilir.

Resim 9 ve 10: Geleneksel Antakya evi kapısı ve yenilenen demir kapı

Bazı evlerin mutfaklarında, bahçe duvarlarında evlerin orijinalinde bulunmayan fayans kaplamaların bulunduğu gözlenmiştir. Yine temizlik gibi işlevsel sebeplerden ve evlerin modernizasyonu ve bakımı amacıyla bu tür değişikliklerin yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca, görüşme yapılan evlerden birisinde de evin içerisindeki odalarda duvarların koruma veya estetik kaygısı güdülerek kâğıtla kaplandığı gözlenmiştir (Resim 11). Evin mimari açıdan en önemli özelliklerinden olan taş malzeme kâğıtla kaplanmıştır.

Resim 11: Duvar kağıdı ile kaplanmış bir oda

Sonuç

Çalışmada, Antakya evleri maddi kültür nesnelere olarak ele alınarak eski Antakya evlerinin ikamet edenler tarafından günümüzdeki kullanıma ve anlamlandırılma biçimlerinin ortaya koyulması hedeflenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen evlerin tamamında yapısal değişiklikler gerçekleştirildiği ve aslından farklılaştırıldığı gözlenmiştir. Evlerin karakteristik özelliklerinden olan su kuyularının ve havuzlarının kapatıldığı ya da işlevsiz hale geldiği, geçmişte fanus takası olarak kullanılan bölümlerin başka nesnelere sergilemek amacıyla kullanıldığı görülmüştür. Evlerin iç kısımlarında yer alan mozaikler ya da kesme taşlar, günümüzde kullanılan kaplama malzemeleriyle yer değiştirmiştir. Enikli kapı denilen kanatlı ahşap kapıların ve kapı şak şaklarının yerini daha sağlam bir malzeme olan ve işçiliği daha az olan demir kapılar; ahşap pencerelerin yerini de plastik doğramadan oluşan pencere malzemeleri almıştır.

Evlerde ikamet edenlerle yapılan görüşmelerde, evlerin ucuz ve müstakil olması gibi sebeplerin tercih sebebi olduğu görülmekle birlikte gelir seviyesi yükselenlerin kentin modern diye tabir edilen başka yerlerindeki apartman dairelerine taşındıkları anlaşılmaktadır. Evlerde ikâmet edenler, yaşadıkları mekânları tanımlamalarında '*Eski Antakya*' ve '*Yeni Antakya*' kavramlarını kullanmışlardır. Bu kavramlar ve yaşayanların tanımlamalarıyla, Eski Antakya'nın daha geri kalan bir yer olduğu, Yeni Antakya'nın ise daha modern ve gelir seviyesi daha yüksek kişilerin yaşadığı yerler izlenimi vermektedir.

Son on yıl içerisinde kentte gerçekleşen bir dizi sempozyum, konferans ve toplantılar Hatay ve merkez ilçesi Antakya'nın tanınırlığının ve bilinirliğinin de artmasına neden olmuştur. Bu toplantılarda, kentin tarihteki önemi vurgulanmış ve turizm açısından da ön plana çıkabileceği vurgulanmıştır. Hatay valiliği ve Antakya belediyesinin almış olduğu kararlar doğrultusunda karakteristik özelliklere sahip Antakya evlerinin yeniden hayata kazandırılması amacıyla da çalışmalar başlatılmıştır. Antakya belediyesi tarafından sit alanı kabul edilen bölgenin korunması ve iyileştirilmesi amacıyla kurulan KUDEB birimi cephe iyileştirmesi projelerine başlamış ve ana arterlerde bulunan binaların bakım, onarım ve restorasyonuna başlamıştır. Kayıtlara göre 1982 yılında tescil edilen 20 adet nitelikli bina varken bu gün bu sayı 540 civarındadır. Tüm bu gelişmeler neticesinde evlere olan talep de artmış ve geçmişte insanların terk ettiği ve atıl bir şekilde duran evlerin fiyatları hızla artış göstermiştir. Evlerin talep görmesinden en çok memnun olan kesimlerden birisinin de evlerde halen ikamet eden kişiler olduğunu söyleyebiliriz. Zamanın bir nevi onları haklı çıkarmasının keyfini çıkardıkları izlenimi edinebilirsiniz. Geçmişte evlerini satıp bu bölgelerden ayrılan ve daha modern olduğu söylenen apartmanlara gidenler karşısında yeni bir mevki kazanılmıştır.

Restorasyon, bakım ve onarım gören ev sayısında hızlı bir artış gözlenmektedir. Özellikle Zenginler Mahallesi civarında kafe ve restoran olarak

kullanılan, hediyeelik eşya satılan ev sayısı artmaktadır. Bunlara ek olarak yerelde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları da evleri satın alarak bakım, onarım ve restorasyon sonucunda kullanıma açmaktadır. Suriye'de yaşanan iç savaş, ticaret için geçiş bölgesi olan Hatay'ın ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Savaşın sona ermesi sonucunda Suriye'de oluşan güvenli ortam Antakya'daki yatırımları da artıracaktır. Bu yatırımlardan turizm anlamında tarihi Antakya evlerinin de olumlu yönde etkileneceğini söylemek mümkün. Ayrıca 2014 yılı Mart ayı sonunda yapılacak yerel seçimlerle birlikte Hatay ili Büyükşehir belediyesi olacaktır. Hatay büyükşehir belediyesinin, tarihi alanın gelişimi ile ilgili yapacağı yatırımların artması ve mevzuatların geliştirilmesi de olumlu bir katkı sağlayacaktır. Tüm bu gelişmeler ışığında Eski Antakya Evlerinin daha da önem kazanacağını ve kentin görünümünün değişeceğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Akbay, V. A. (2006). *Antakya Örneğinde Tarihi Ev Bahçeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, M.K.Ü. Ziraat Fak. Ens. Peyzaj Mim. A.B.D., Hatay.
- Calvino, I. (2012). "Görünmez Kentler", Çevirenler Işıl Saatçioğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Certeau, de Michel. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi-I Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*, Ankara: Dost Yayınevi
- Çelebi, Y. (1982). "Bir Grup Eski Antakya Evi". Türk Etnografya Dergisi, Sayı XVII, 163-201.
- Demir, A. (1996). *Çağlar Boyunca Antakya*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Yayınları.
- Doğruel, F. (2005). "Hatay'da Çoketnili Ortak Yaşam Kültürü - İnsaniyetleri Benzer", İstanbul: İletişim Yayınları.
- Downey, G. (1961). "A History of Antioch in Syria", New Jersey: Princeton University Press
- Emerson, R.M. & Fretz, R.I. ve Shaw, L.L. (2008). "Bütün Yönleriyle Alan Çalışması Etnografik Alan Notları Yazımı", Ankara: Birleşik Yayınları.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1989). "Ethnography Principles in Practice", Great Britain Cambridge, Routledge.
- Harvey, D. (2008). "The Right to the City". New Left Review, 53.
- Heidegger, M. (1971). "Martin Heidegger, Poetry, Language, Thought". trans. Albert Hofstadter, New York: Harper & Row.
- <http://www.hataykulturturizm.gov.tr%2FTR%2C60927%2Fhatay-kentsel-olcekte-markalasma-calismalari.html&ei=7uv0UpCiEeKAYwObwIH4Aw&usg=AFQjCNGPIkvmTptqwXAf0JoOQpTmINSItg&bvm=bv.60799247,d.Bgq>. (Erişim Tarihi: 01.03.2014)
- http://www.tarihkentlerbirligi.org/antakyada-ortak-paydada-bulusma-mesajlari-verildi/#.UxM69fl_sxg. (Erişim Tarihi: 01.03.2014)

- <http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye.php?belediyeid=128646>.
(Erişim Tarihi: 01.03.2014)
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood Dwelling and Skill*. New York and London: Routledge,465.
- Kahraman, S. A. ve Dağlı, Y. (2012). "Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Konya-Kayseri-Antakya-Gazze-Sofya-Edirne", İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Latham, J. A. (2006). The City and the Subject: Benjamin on Language, Materiality, and Subjectivity Epoché. *University of California Journal for the Study of Religion*, 24, 49-67.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim*, Çev. Selim Tezer. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lynch, K. (1996). "Çevrenin İmgesi". *Kent ve Kültürü Cogito*, Sayı 8, 153-161.
- Lynch, K. (2010). "Kent İmgesi", Çeviren İrem Başaran, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. U.S.A.: Sage Publication.
- Özdemir, E. (2010). "Kentın Tanımlanmasında Sosyolojik yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi". *İdeal Kent Dergisi*, 44-77.
- Sennett, R. (2011). "Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir", Çeviren Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Stillwell, R. (1961). *Houses of Antioch*. Dumbarton Oaks Papers, Vol. 15 (1961), s. 45+47-57
- Temiz, F.M. (2002). *XIX. Yüzyıl ve Sonrasında Antakya'nın Kentsel Mekan Oluşumunda Meydana Gelen Değişiklikler ve Kurtuluş Caddesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, S.B.E., Van.
- Tilley, C. (1994). *A phenomenology of Landscape*. USA: Berg Publishers.
- TMMOB Mimarlar Odası (2009). "Antakya, İskenderun, Samandağ ve Çevresi". Antakya: Sürekli Mesleki Gelişim Merkezi.
- Türk, H. (2009). "Antakya Geleneksel Kültürü - İnançlar Gelenekler ve Ritüeller", Antakya: Kent Akademisi Yayını
- Yüce, A. (1976). *Boyundan Utan Darağacı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.